

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Bakalářská práce

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální pedagogiky

**Životní vzory klientů nízkoprahových zařízení pro
děti a mládež**

bakalářská práce

Autor:	Tereza Hejná
Studijní obor:	Sociální pedagogika se zaměřením na etopedii
Studijní program:	Vychovatelství
Jméno vedoucí práce:	Mgr. Gabriela Slaninová

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala (pod vedením vedoucí práce) samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne .....

Podpis autora .....

Poděkování

Ráda bych poděkovala mé vedoucí práce, Mgr. Gabriele Slaninové za ochotu i užitečné odborné rady při zhotovování práce.

Dále bych ráda poděkovala mé rodině a partnerovi, bez jejichž podpory by tato práce nebyla dokončena.

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Zadání bakalářské práce

Autor:	Tereza Hejná
Studijní program:	B7505 Vychovatelství
Studijní obor:	Sociální pedagogika se zaměřením na etopedii
Název závěrečné práce:	Životní vzory klientů nízkoprahových služeb
Název závěrečné práce AJ:	Role-models for clients of low-threshold service programs

Cíl, metody, literatura, předpoklady: Bakalářská práce je zaměřena na téma životních vzorů klientů – uživatelů služby v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež. Cílem práce bude s oporou o odbornou literaturu popsat a analyzovat životní vzory v kontextu adolescence a zjistit, jaké jsou životní vzory klientů v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež. Bude využito kvalitativní výzkumné strategie. Metodou sběru dat bude polostrukturované interview, data budou analyzována za využití kódování.

Garantující pracoviště:	Katedra sociální pedagogiky, Pedagogická fakulta
Vedoucí práce:	Mgr. Gabriela Slaninová
Oponent:	Mgr. Leona Stašová, Ph.D.
Datum zadání závěrečné práce:	10. 3. 2014
Datum odevzdání závěrečné práce:	20. 3. 2015

Anotace

HEJNÁ, Tereza. *Životní vzory klientů nízkoprahových služeb*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta univerzity Hradec Králové, 2015. Bakalářská práce

Bakalářská práce je zaměřena na téma životních vzorů klientů – uživatelů služby v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež, přičemž v rámci práce bude definováno zařízení jako takové, budou vymezeny jeho cíle a cílová skupina, se kterou zařízení pracuje. Cílem práce bude s oporou o odbornou literaturu popsat a analyzovat životní vzory v kontextu adolescence, kterou vymezíme z hlediska věku či tělesného a duševního vývoje, a zjistit, jaké jsou životní vzory klientů v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež. Bude využito kvalitativní výzkumné strategie. Metodou sběru dat bude polostrukturované interview, data budou analyzována za využití kódování.

Klíčová slova: Životní vzory, adolescence, NZDM

Anotation

HEJNÁ, Tereza. *Role-models for clients of low-threshold service programs*. 2015, Hradec Králové. Bachelor Degree thesis.

This bechelors thesis will look into who intres clients of low-threshold service programs, whereas it will also define the purose and goals of these low-threshold service programs and the clients who utilit their services. The goal of this thesis is to describe and analyse who ale the inspiretions during adolescence, which will be defined in terms age and physical and psychological development, using scientific literature and ascertain who clients of low-threshold service programs consider as inspirations. Qualitative research strategy will be used. The method of data gathering will be a partly structured interview and the results will be analysed using coding.

Key words: Role-models idols, adolescence, low-threshold service programs

Obsah

Úvod.....	8
1 ADOLESCENCE.....	9
1.1 Tělesný a duševní vývoj adolescenta	10
1.2 Adolescentní hledání identity	11
2 ŽIVOTNÍ VZORY	14
2.1 Identifikace se vzory	16
3 NÍZKOPRAHOVÁ ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI A MLÁDEŽ.....	17
3.1 Nízkoprahovost	18
3.2 Cíle a cílová skupina v NZDM.....	18
3.3 Realizace sociální služby.....	20
4 RODINA	21
4.1 Funkce rodiny	21
4.2 Problémy současné rodiny.....	23
5 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ.....	25
5.1 Charakteristika zařízení, kde byl proveden výzkum	26
5.2 Charakteristika respondentů	26
5.3 Analýza dat.....	29
5.4 Diskuse	35
Závěr.....	37
LITERATURA.....	38
INTERNETOVÉ ZDROJE.....	39

Úvod

Tématem mé bakalářské práce jsou životní vzory klientů nízkoprahových služeb pro děti a mládež. Již delší dobu pracuji pravidelně jako dobrovolník na pozici kontaktního pracovníka právě v zařízení tohoto typu.

Znám tedy klienty, ale zajímalo mne, jestli mají životní vzory a pokud ano, tak jaké to jsou. Setkávám se ve svém osobním i profesním životě s názorem, že dnešní mladí lidé se jen „poflakují“ po parcích a barech a nemají žádné ambice, aspirace a cíle. Podle tvrzení mého okolí těmto lidem chybí vzor. Někdo kdo je „nadchne“ natolik, že se rozhodnou vzít život pevně do vlastních rukou a dokázat sobě i ostatním, že dokážou být také úspěšní a vážení. Sama jsem si nebyla schopna zodpovědět otázku, zda nemají lidé ve svých tvrzeních o dnešní mládeži pravdu. Využila jsem tedy příležitosti a neváhala si odpovědět prostřednictvím této práce.

Odbornou motivací mi bylo zjištění, jak málo se píše o vzorech dnešních mladých lidí, a pokud bychom si chtěli přečíst něco o vzorech klientů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež, budeme po odborných publikacích pátrat marně.

V souvislosti s volbou tématu si klademe následující otázky: Mají klienti NZDM životní vzory? Jaké je spektrum volby jejich vzorů? Jsou to životní vzory z řad blízkých osob, populární osobnosti? Čeho si na nich považují? Co je motivuje k imitaci určitých aspektů chování? Jak se s nimi případně identifikují? Čím je zvolený vzor z jejich subjektivního aspektu ovlivňuje?

Předpokládáme, že klienti NZDM mají implicitní představu o tom, co je to životní vzor, a měli anebo v současné době považují někoho za svůj životní vzor.

Cílem práce bude s oporou o odbornou literaturu popsat a analyzovat životní vzory v kontextu adolescence, kterou vymezíme z hlediska věku či tělesného a duševního vývoje, a zjistit, jaké jsou životní vzory klientů v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež.

Výzkumný problém byl formulován následovně: volba životního vzoru u klientů NZDM. Hlavní výzkumná otázka zní: Jaké životní vzory mají klienti NZDM? Metodou sběru dat bude polostrukturované interview, data budou analyzována za využití kódování.

1 ADOLESCENCE

Má-li být tato práce zaměřena na klienty Nízkoprahových zařízení pro děti a mládež, je nutné si nejprve teoreticky osvětlit vývojové období, ve kterém se uživatelé služby NZDM nacházejí. Adolescence, dospívání, je období, kterým si musí projít každá osobnost. Pro někoho to znamená období šťastné, klidné a bezstarostné, jiní na něj vzpomínají jako na intenzivní a emočně vypjatou fázi jejich života.

Samotný termín adolescence vychází z latinského *adolescere*, tedy dorůstat, dospívat či mohutnět. V českém jazyce je používán hlavně výraz dospívající či dorost. V širším pojetí pak používáme výraz mládež. Dle Macka je adolescence přechodné období mezi dětstvím a dospělostí. Z hlediska ontogeneze by v tomto období mělo dojít k dokončení pohlavního dozrávání, fyzického a duševního rozvoje a sociálního učení v tom nejširším smyslu slova. (Macek, 2003, str. 9)

Každá životní etapa bývá vyjádřena rysy charakteristickými pro dané období. Pro dospívání je typická variabilita, procesualita a proměnlivost. Toto období bývá označováno jako období multiprocesů, protože v něm pozvolna i bouřlivě, následně i současně, proporcčně i nevyváženě, intenzivně i utlumeně, harmonicky i disharmonicky, komplexně i jednostranně probíhá řada procesů, které podle jednotlivých funkčních systémů, vědních oborů i běžných projevů označujeme jako procesy růstu, zrání, dospívání a vyspívání, vývoje apod. Skutečnost, že tyto procesy probíhají velmi dynamicky a že jsou nakupeny do poměrně krátkých vývojových úseků je velmi podstatná. Během několika málo let se má dítě přeměnit tělesně, fyziologicky, psychicky a společensky v dospělého člověka. Má mít vyhraněnou a zformovanou osobnost, ucelený světový názor, má být připraveno pro produktivní práci a vstup do zaměstnání, pro začlenění do občanského života, pro zodpovědné manželství a rodičovství. Tyto jednotlivé procesy nebo i jejich seskupení vykazují vývojové a individuální odlišnosti. Dynamika dospívání je totiž také bezprostředně závislá na aktivitě svých nositelů, na mladých lidech, na tom, do jaké míry jsou schopni přizpůsobovat se změněným životním podmínkám a novým situacím, jež dospívání přináší (Taxová, 1987 str. 59).

Říčan zase vidí časové vymezení adolescence spíše v sociokulturní rovině. Adolescence je hodně individuální záležitostí a nedá se tedy přesně časově vymezit. Vstup do tohoto období je dán dobou, kdy mladý člověk nejenom dozrává po tělesné a psychické stránce, ale také si volí studijní nebo učební obor a začíná se připravovat na své budoucí povolání. Ještě těžší je stanovit konec období. Doba, kdy mladí dosahují sociální zralosti, se posouvá do stále vyššího věku. Je

tomu tak například i díky zvyšování počtu studentů vysokých škol, u kterých se počítá s tím, že se na vlastní nohy postaví až po dokončení studia. (Říčan, 1990, str. 206)

V současně době se odborná veřejnost shoduje na dělení adolescence na další tři fáze: **adolescenci časnou**, kde se jedná o období zhruba od 10(11) do 13 let, **adolescenci střední**, čemuž odpovídá věk 14 až 16 let a **adolescenci pozdní** vymezenou intervalem od 17 do 20 let, přičemž každá tato fáze má svá specifika, která by se ukázala například v momentě, kdy bychom se snažili srovnat dvanáctiletého adolescenta s dvacetiletým. (Macek, 2003, str. 10)

1.1 Tělesný a duševní vývoj adolescenta

Jak již bylo řečeno, období dospívání je obdobím velkých tělesných i duševních změn. Z hlediska vývoje tělesného najdeme mezi chlapci a dívkami markantní rozdíly. Pro chlapce je typický růst do výšky a mohutnění postavy. Dívka získává ženské tvary, a také dochází k první menstruaci.

Říčan se k tělesným změnám pozdní adolescence vyjadřuje takto: *„U adolescentů – chlapců, je růst do výšky ještě výrazný, u dívek už nepatrný. Průměrný chlapec vyroste ze 171 cm v patnácti letech na 178 cm v osmnácti letech, děvče ze 164 na 165cm. Trup roste nyní více než končetiny, takže adolescent už není „samá ruka – samá noha“. Jeho postava dostává konečné, dospělé proporce. Mohutní svalstvo a postava chlapce tak dále mužní. Dívčí postava se stává více ženskou, a to především růstem ňader a boků, ale i řadou dalších drobných změn. Odlišnost chlapecké a dívčí postavy, která ještě v pubescenci nemusela být výrazná, je nyní zřejmá.“* (Říčan, 1990, str. 207)

Stejně důležité jako samotné tělesné změny je, jak jsou tyto změny vnímány samotnými dospívajícími a jejich okolím. Klíčovou roli hraje zejména hodnocení osobami, které nositel změn považuje pro sebe za důležité. Na sebereflexi adolescentů mají v současnosti vliv jak média, tak některé instituce, kultura, umění atd. (Macek, 2003, str. 44) Jsem toho názoru, že stále větší význam mají i neformální společenství vznikající v souvislosti s teritoriem, ve kterém se adolescent pohybuje, s jeho zájmy.

V souvislosti se změnami fyzického rázu roste u adolescentů zájem o vlastní zevnějšek. Dopívající hodnotí svůj vzhled od vlasů až po nehty na nohou. Prodlužuje se doba, kterou stráví péčí o svůj vzhled a věnují až nezdravou pozornost nedokonalostem a defektům, které se na jejich těle objevují. Dožadují se různých kosmetických přípravků a většinou netrpělivě očekávají co možná nejrychlejší účinek. (Taxová, 1987, str. 87)

Ukazuje se, že dívky vnímají aspekty fyzických změn ve větší míře než chlapci jako restriktivní zásah do svého života (menstruace, větší kontrola ze strany rodičů apod.). Chlapci snášejí změny v adolescenci pozitivněji (růst svalové hmoty, nabývání na síle apod.). (Macek 2003, str. 45)

Mezi jedenáctým a patnáctým rokem se vytváří schopnost abstraktního myšlení. Tedy schopnost představit si reálně neexistující, operovat s abstraktními pojmy či hledat alternativní řešení problémů. Jedinec je schopen reflektovat sám sebe jako subjekt vlastního myšlení, což může vést, mimo jiné, k egocentrismu. (Inhelder, Piaget, 1958, cit. dle Macek, 2003, str. 46)

V období adolescence se také formují názory jedince. Mladý člověk si vytváří názory nejen na své bezprostřední okolí, ale i na společenské jevy a události. Na tomto procesu mají v dnešní době velký podíl média. Jedinec vnímá obsah sdělení a konfrontuje ho se svými vnitřními hodnotami a principy. Tyto vnitřní principy si jedinec formuje nejen vlivem vývojových aspektů. Kognitivní procesy, vzorce chování, emoce, hodnoty či postoje se mezigeneračně přenášejí, ačkoliv vždy dochází k větším či menším posunům. (Vrabec, Petranová, 2013, str. 11–12)

1.2 Adolescentní hledání identity

„Adolescent je kritický k hodnotám, názorům, chování a celkovému stylu života rodičů. Kritika rodičů není pouhou negací všeho, co rodina představuje, je spíše jedním ze způsobů hledání. Pokud jsou dospělí schopni brát adolescenta vážně a logickými argumenty obhajovat své stanovisko (nebo uznat své nedostatky), pomohou mu v hledání vlastní identity víc, než jakýmikoli radami. V polemice hledá adolescent informaci, potřebuje být v tomto hledání aktivní, už pro něj není vnitřně přijatelné, aby byl pouhým objektem, který je poučován.“ (Vymětal, 2002, str. 16)

Identitu si hledáme a vytváříme během celého svého života. Řada autorů se však shoduje na tom, že období adolescence je jakýsi vrchol boje o získání vlastní identity. Dospívající prožívá období, ve kterém si klade otázky a hledá na ně uspokojivé odpovědi. Snaží se zjistit, kdo je, či formulovat životní cíle a smysluplně naložit se svým životem, a to většinou pomocí experimentů či metodou pokus-omyl.

Adolescent hledající svou identitu především poznává sám sebe. Objevuje nové vlastnosti, které vznikají v tomto období a dokonce si i uvědomuje vlastnosti, které sice měl už dlouho, jen si jich nevšiml a nepřemýšlel o nich. Může to přinášet zjištění příjemná, jako například uvědomění si své mohutné inteligence, nebo to někdy znamená i ztrátu iluzí o sobě samém, třeba o svém uměleckém nadání. (Říčan, 1990, str. 237)

Dospívající prochází obtížným, bouřlivým obdobím, které Říčan popisuje jako rozchod s méně uvědomělou, naivní, ale přece jen fungující identitou dítěte:

„Opuštění starých jistot bývá spojeno se zmatkem, který je pravým opakem identity. Jde o přerušení vývojové kontinuity, aspoň někdy a aspoň v něčem, často však ve velmi zásadních věcech. Cesta kupředu připomíná cestu do tmy, ne-li dokonce skok do prázdna; do jisté míry je tomu tak i u některých pozdějších životních rozhodnutí. Porušení kontinuity může být vzrušujícím zážitkem, dobrodružstvím odvahy. Stejně častým průvodním citem je však smutek, bolestné loučení s tím, co bylo, s dětským světem, s dětským Já – a pocity únavy, prázdnoty, podráždění. To vše se dospívající často snaží přehlušit či zamaskovat aktivitou, bravurou, hranou suverenitou, tím se však nesmíme nechat zmást.“(Říčan, 1990, str. 239)

Asi nejvýznamnější myšlenky jsou v tomto směru myšlenky E. Eriksona. Ten považoval hledání vlastní identity za základní vývojový úkol období dospívání. Popisoval adolescenci jako konflikt mezi potřebou identifikace sebe samého, tzv. **ego identity** a potřebou vyrovnat se se společností a jejími nejasnými požadavky, a zároveň najít a akceptovat svoje vlastní místo a hodnotu jako člen tohoto společenství. (Macek, 2003, str. 62)

Běžně se rozlišuje **osobní a sociální aspekt identity**. V případě osobního aspektu se jedná o sebereflexi a sebehodnocení. Velkou roli zde hraje vědomí vlastní jedinečnosti, neopakovatelnosti a ohraničenosti vůči druhým. Osobní aspekt identity odpovídá na otázku „*kdo jsem*“ a spojuje se se zážitkem „*já jsem já*“. V případě aspektu sociálního se jedná o pocit začlenění, spolupatříčnosti a kontinuity ve vztazích i v čase. Ten odpovídá na otázky „*kam patřím*“, „*čeho jsem součástí*“, „*odkud pocházím*“ a „*kam směřuji*“. (Macek, 2003, str. 63)

V některých publikacích se můžeme setkat s modernějším pojetím termínu identita. Termín je zde formulován slovy jako **úcta, uznání, důstojnost, hrdost, respekt** a **čest**. (Bačová, 2003, str. 110 in Slaměník, Výrost, 2008)

Pokud lze identitu chápat jako „*pocit jednoty sám se sebou za současného pocitu spokojenosti s obklopující společností*“, je otázkou, zda v současné rychle se měnící

společenské situaci je tvorba identity konečným procesem nebo je neuzavřeným procesem s nejednoznačným výsledkem. Podle toho, jak si osoba působící systematicky na adolescenta tuto otázku zodpoví, volí výchovné postupy. (Klíma, 2003, str. 39–40)

U adolescentů hraje velkou roli při hledání identity vliv vzorů. Ať už se jedná o vzory z jejich blízkého okolí nebo někoho z řad známých osobností, probíhá hledání identity pomocí tzv. **identifikace** či **imitace**. Zatímco v případě identifikace se vzorem jde hlavně o přejímání postojů a hodnot, bavíme-li se o imitaci, jde spíše o napodobování vnějších projevů (chování, gesta, verbální projev apod.)

2 ŽIVOTNÍ VZORY

Ať už si to uvědomujeme nebo ne, jsme ovlivňováni lidmi z našeho okolí, z nichž někteří mají potenciál stát se našimi vzory. Naše vzory si většinou nevybíráme vědomě. Často se jedná o rodinu, přátele, zkrátka o někoho z našeho blízkého či vzdálenějšího okolí. Může to být někdo živý, ale také někdo, kdo je již stovky let po smrti. Vzor ovlivňuje naše postoje, hodnoty či naše vnímání světa. Můžeme obdivovat někoho jako celou osobnost, ale také můžeme na někom obdivovat nějakou z jeho charakterových vlastností. Například smysl pro humor nebo schopnost empatie. V dnešní době, se však čím dál častěji setkáváme s tím, že zejména pro mladé lidi jsou vzory známé osobnosti. Ať už herci, zpěváci, politici nebo třeba sportovci. O volbě životních vzorů z těchto oblastí píše především zahraniční autoři, např. Yue, Cheung a Wong, (2013)

Pojem vzor je v psychologickém slovníku vysvětlen jako „*objekt napodobování a ztotožňování se*“ (Hartl, Hartlová, 2000, s. 689). Souvisí s pojmem identifikace, což v témže slovníku znamená „*určení, ztotožnění, nevědomý pochod, při němž se člověk ztotožňuje s jedincem, skupinou, organizací, které mu imponují*“ (Hartl, Hartlová, 2000, s. 221).

„Kromě podvědomě volených vzorů si ale v některých životních etapách vybíráme cíleně. To se týká hlavně období dospívání, kdy se snažíme být dospělejší a zralejší, než jsme. Hledáme symboly, které bychom si přisvojili, jež by našemu okolí jasně ukázaly, kam patříme, v co věříme a s čím se identifikujeme. Proto ta zarážející uniformita skupin pubertálních dětí. Nejde vlastně o potvrzení vlastní jedinečnosti jako takové, ale o odlišení se na základě příslušnosti k nějaké skupině s jasně čitelnými symboly.“ (Hloušková, 2012)

Podle Vrabce a Petranové by, pokud chceme navodit u jedince správné chování, vzory, které mladý jedinec napodobuje, měly plnit tyto čtyři rozdílné funkce: naučnou, výstražnou, odpuzující a ujišťující.

a) Naučná funkce vzoru

Předpokladem pro napodobování vzoru jedincem je, aby vnímal konání vzoru, na rozdíl od své činnosti, kladně. Nastává tak psychologický zážitek, který by se dal vyjádřit větou: „*Nejsem tak dobrý, ale chtěl bych být jako on.*“

b) Výstražná funkce vzoru

Předpokladem pro nenapodobování vzoru jedincem je, aby vnímal konání vzoru, na rozdíl od své činnosti, záporně. Nastává tak psychologický zážitek, který by se dal vyjádřit větou: „*Nejsem tak špatný, ale ani se takovým nechci stát.*“

c) Odpuzující funkce vzoru

Podmínkou pro neimitování vzoru je, aby jedinec vnímal konání vzoru, a zároveň konání své, jako konání stejně špatné. Zde nastává psychologický zážitek, který by se dal vyjádřit touto větou: „*Jsem také tak špatný, ale nechci takovým zůstat.*“

d) Ujišťující funkce vzoru

Podmínkou pro imitování vzoru je, aby jedinec vnímal konání vzoru, a zároveň konání své, jako konání stejně dobré. Zde nastává psychologický zážitek, který by se dal vyjádřit touto větou: „*Jsem také tak dobrý a chci takovým i zůstat.*“ (Vrabec, Petranová, 2013, str. 40–41)

2.1 Identifikace se vzory

Dospívající si utváří a rozvíjí identitu za pomoci toho, že se identifikuje s jistými sociálními rolemi a jejich představiteli. Porovnává sebe a své okolí. (Vrabec, Petranová, 2013, str. 16)

Identifikovat se se vzory lze podle Weinreicha ve dvou „modech“:

1. **Empatická identifikace** – jedinec vnímá stejnosti a podobnosti, v dobrých i špatných vlastnostech, mezi sebou a někým jiným.

2. **Rolová modelová identifikace** – tento druh identifikace má dvě podoby:
  - a) idealistická identifikace s pozitivním modelem, tedy přání někomu se podobat
  - b) kontra-identifikace s negativním modelem, tedy přání od někoho se co nejvíce odlišit

Bačová dále zmiňuje tzv. **konfliktní identifikaci**. Jde o stav, kdy dochází k prolnutí empatické identifikace s kontra-identifikací. Tedy u jedince vzniká pocit, že je jako on, ale nepřeje si to, není tomu rád, ačkoliv podobnost s ním musí uznat. (Bačová, 2003, str. 121 in Slaměník, Výrost, 2008).

Obecně můžeme říci, že identifikace s jinými osobami, tedy přebírání jejich postojů, hodnot či vzorců chování je jednou s forem sociálního učení. Nejprve jedinec zpravidla „okoukává“ tyto aspekty osobnosti od druhých, následně si na ně utváří vlastní názor a přemýšlí nad nimi racionálně, zpracovává je, aby si je posléze zvnitřnil a utvořil si tak vlastní hodnotový systém, o kterém je přesvědčen a stojí si za ním.

3 NÍZKOPRAHOVÁ ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI A MLÁDEŽ

Existenci a fungování Nízkoprahových zařízení pro děti a mládež (dále NZDM) upravuje Zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách, který NZDM definuje jako zařízení pro poskytování sociální služby. Dle § 62 „Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež poskytují ambulantní, popřípadě terénní služby dětem ve věku od 6 do 26 let ohroženým společensky nežádoucími jevy. Cílem služby je zlepšit kvalitu jejich života předcházením nebo snížením sociálních a zdravotních rizik souvisejících se způsobem jejich života, umožnit jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky k řešení jejich nepříznivé sociální situace. Služba může být poskytována osobám anonymně.“ (§ 62, odst. 1)

Služba by dle zákona měla poskytovat tyto základní činnosti:

- a) výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti
- b) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím
- c) sociálně terapeutické činnosti
- d) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí (§ 62, odst.2)

Na stránkách České asociace streetwork se dočteme, že: „ nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (ve zkratce NZDM), jsou určeny dětem a mládeži, které tráví svůj volný čas touláním na ulici, v partě či jinak neorganizovaně. Navštěvovat je mohou všichni – od jedničkářů z gymnázia přes skejťáky, vyznavače alternativního způsobu života až po "průšviháře" ze zvláštní školy. Jsou v podstatě volnočasovou alternativou k různým zájmovým útvarům, kroužkům a jiným organizovaným aktivitám, navíc ale poskytují poradenství a sociální servis.“

Po obecném výčtu činností, které NZDM poskytují a klientů, kteří je navštěvují, je zřejmé, že tento druh sociální služby je jedinečný a nezastupitelný hlavně díky principu nízkoprahovosti.

3.1 Nízkoprahovost

Výraz „nízkoprahový“ by se dal vyjádřit též slovem dostupný. V praxi to znamená, že by klienta sociální služby nemělo nic odrazovat od vstupu. Tedy klient neplatí žádné poplatky, nemusí se prokazovat jakýmkoliv průkazem či vyplňovat přihlášku.

Dalším aspektem nízkoprahovosti je **dostupnost lokální a časová**. NZDM jsou často umístovány co nejbližší lokalitám, ve které se nachází jejich cílová skupina, tedy děti, ohrožené společensky nežádoucími jevy. Časovou dostupností se rozumí, že NZDM mají otevírací dobu přizpůsobenou předpokládaným časovým možnostem klientů. Tedy, pokud zařízení pracuje například s klienty ve věku povinné školní docházky, bývá otevřeno v odpoledních hodinách.

Neméně důležitým aspektem nízkoprahovosti je **nakládání s osobními údaji a informacemi o klientovi**. Uživatel má právo zůstat v anonymitě a veškerá dokumentace, která se ho týká, je vedena pouze s jeho souhlasem. Zařízení také získává pouze takové údaje, které jsou potřebné pro kvalitní poskytnutí služby. Nad principem anonymity a práva na soukromí už je pouze ohlašovací povinnost stanovená zákonem.

3.2 Cíle a cílová skupina v NZDM

Cílové skupiny nejsou pro každé zařízení stejné. Zařízení přizpůsobuje vymezení cílové skupiny podle aktuální potřeby dané lokality, ve které se nachází.

Dle České asociace streetwork jsou cílovou skupinou děti a mládež, které:

a) zažívají nepříznivou sociální situaci

- konfliktní společenské situace
- obtížné životní události
- omezující životní podmínky

b) jsou ve věkových skupinách

- od 6 do 12 let
- od 13 do 18 let
- od 19 do 26 let

c) žijí nebo se pohybují v konkrétní lokalitě, kterou lze vymezit

- sociálně
- geograficky

d) vztahují se k nim další charakteristiky

- nemohou nebo se nechtějí zapojit do běžných volnočasových aktivit
- vyhýbají se standardním formám institucionalizované pomoci
- dávají přednost trávení volného času neproduktivním způsobem
- dávají přednost trávení volného času mimo rodinu či jinou sociální skupinu
- mají životní styl, který je ohrožující pro ně nebo jejich okolí, a dostávají se díky němu do konfliktních situací
- nepřicházejí s jasnou zakázkou nebo jí nejsou schopni definovat, tak jak to vyžadují služby jiného typu (ČAS, 2008, str. 4)

Klienti NZDM jsou jedinečnou skupinou v systému sociálních služeb už například díky tomu, že je to, v rámci tohoto systému, jediná cílová skupina ohraničená věkem. Klienti také nemívají konkrétní zformulovaný problém, jak tomu bývá například v případě bezdomovectví, narkomanie či jiných společností neuznávaných jevů. Jde o specifickou skupinu uživatelů, kteří zkrátka nejsou schopni vypořádat se sami svým životem a často potřebují pouze vyslechnout či cítit, že jsou respektováni jako osobnosti.

Stěžejním záměrem nízkoprahových zařízení pro děti a mládež je zlepšit životní situaci dětí a mladých lidí.

Klíma definuje cíle NZDM takto: „*Cílem je minimalizovat možná sociální a zdravotní rizika související se způsobem života lidí, jejichž způsob života vede k tomu, že nechtějí nebo sami nemohou řešit nepříznivou sociální situaci, v níž se ocitli a umožnit jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky, aby v případě zájmu mohli řešit svoji nepříznivou sociální situaci.*“ (Klíma, 2003, str. 38)

Obecně můžeme říct, že cílem NZDM je vytvářet bezpečný prostor, kde se mohou klienti naučit alternativně využít svůj volný čas, orientovat se ve svém sociálním prostředí, utvářet si zdravé hodnoty a postoje, a tím si rozšiřovat možnosti pro budoucí život.

3.3 Realizace sociální služby

Dle vyhlášky 505/2006 Sb. § 27 se činnosti v poskytování sociálních služeb v NZDM realizují v rozsahu těchto úkonů:

a) výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti:

1. zajištění podmínek pro společensky přijatelné volnočasové aktivity
2. pracovní výchovná činnost s dětmi
3. nácvik a upevňování motorických, psychických a sociálních schopností a dovedností
4. zajištění podmínek pro přiměřené vzdělávání

b) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím:

aktivity umožňující lepší orientaci ve vztazích odehrávajících se ve společenském prostředí

c) sociálně terapeutické činnosti:

socioterapeutické činnosti, jejichž poskytování vede k rozvoji nebo udržení osobních a sociálních schopností a dovedností podporujících sociální začleňování osob

d) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí:

1. pomoc při vyřizování běžných záležitostí
2. pomoc při obnovení nebo upevnění kontaktu s rodinou a pomoc a podpora při dalších aktivitách podporujících sociální začleňování osob

4 RODINA

I v dnešní době zastává rodina v životě lidí místo nenahraditelné sociální instituce. Rodina funguje jako nezastupitelný socializační činitel a stojí na počátku rozvoje osobnosti a může osobnostní rozvoj v rozhodující fázi ovlivňovat. Samo definování rodiny jako malé primární sociální skupiny je značně obtížné, a to zejména díky tomu, že v dnešní rodině přestávají platit tradiční kritéria. Například rodinný život již není podmíněn institucionálním spojením zákonným manželským svazkem. Díky tomu výrazně přibývá dětí, které se rodí mimo legitimní manželství. To však nevylučuje, že taková soužití fungují jako plnohodnotná rodina a splňují další znaky rodiny, jako například, že její členové bydlí pod jednou střechou či spolupracují v rámci společensky uznané dělby práce. Za těchto okolností je lepší použít vymezení, že rodina je strukturovaným systémem, jehož účelem a náplní je vytvoření bezpečného prostoru, který je stabilní a otevřený sdílení reprodukci a produkci života lidí. (Kraus, 2008, str. 80)

4.1 Funkce rodiny

Procházka se k funkcím rodiny vyjadřuje takto: „*Rodinné prostředí ovlivňuje výchovu a socializaci dítěte celou řadou svých aspektů. Jedná se přitom o momenty vztahové (struktura rodiny, její úplnost či neúplnost, přítomnost sourozenců, prarodičů, interakce a komunikace mezi jejími členy navzájem a mezi rodinou a širokým okolím, přítomnost výchovných cílů, výchovných stylů v rodině aj.), ale též o aspekty materiální (vybavení rodinného prostředí a s tím související podnětnost) a sociálně-kulturní (vzdělání a vzdělanost rodičů, povaha zaměstnání rodičů a další aspekty reprezentující společenskou vrstvu). Všechny tyto momenty vstupují do nitra dítěte a ovlivňují přímo či nepřímo jeho hodnoty, postoje, modelují jeho vzorce chování.* (Procházka, 2012, str. 102)

Rodina má stěžejní význam pro zdravý vývoj jedince. V tomto směru plní rodina celou řadu funkcí

- a) **Biologicko-reprodukční funkce** – společnost potřebuje pro svůj rozvoj stabilní reprodukční základnu. Je tedy v jejím zájmu, aby se rodil takový počet dětí, který tuto perspektivu naplní. Dlouhodobě můžeme pozorovat úbytek počtu narozených dětí. Obecný trend je takový, že je dítě vnímáno spíše jako překážka v osobním progresivním růstu. Stále více partnerů plánuje pouze jedináčka a ženy se také stávají matkami v pozdějším věku.

- b) **Sociálně-ekonomická funkce** – v rámci této funkce je rodina chápána jako významný prvek v rozvoji ekonomického systému společnosti. Tím, že její členové vykonávají určité povolání, zapojují se do výrobní i nevýrobní sféry. Současně se rodina stává významným spotřebitelem, na němž je závislý trh. Ekonomickou funkci rodiny lze též vyjádřit jako schopnost zajistit ekonomické a sociální podmínky pro realizaci potřeb svých členů.
- c) **Ochranná funkce** – tato funkce spočívá v zajišťování životních potřeb (biologických, hygienických, zdravotních) všech členů rodiny. Na rozdíl od situace před rokem 1989 se dnes rodiny musí více podílet na této funkci a očekává se větší zainteresování rodiny na jejím plnění.
- d) **Socializačně-výchovná funkce** – ústřední úlohou rodiny v rámci této funkce je příprava dětí a mladistvých na vstup do praktického života. V moderní době je však potřeba zmínit i působení mladší generace na starší, jelikož se prodlužuje doba, kdy vedle sebe žijí současně tři generace. Často se setkáváme s tím, že rodina přesouvá zodpovědnost za výchovu na školu a předpokládá, že škola napraví chyby ve výchově, které jsou většinou způsobeny špatnými výchovnými styly (např. hýčkající, perfekcionista, autoritativní apod.).
- e) **Rekreační a relaxační funkce** – rodina by měla pamatovat i na relaxaci a zábavu. Tato funkce má význam pro celou rodinu, pro dítě však největší. Jak rodina plní tuto funkci poznáme podle způsobu trávení volného času.
- f) **Emocionální funkce** – tato funkce je pro jedince zásadní a nezastupitelná. Žádná jiná instituce nedokáže vytvořit podobné citové zázemí, pocit lásky, bezpečí a jistoty, jako právě rodina. V posledních desetiletích však přibývá rodin, které tuto funkci plní jen s velkými obtížemi či ji neplní téměř vůbec. (Kraus, 2008, str. 81–83)

4.2 Problémy současné rodiny

V některých publikacích se nezdá se setkáme s pojmem krize rodiny. Bavíme-li se o současné rodině, můžeme tuto krizi zdůvodnit především vysokou rozvodovostí, již zmíněným zvyšujícím se počtem dětí narozených mimo manželství, nárůstem počtu neúplných rodin či zvyšujícím se počtem týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětí v rodině samé a podobnými společensky nežádoucími jevy. Často je také zdůrazňována složitá ekonomická situace převážně mladých rodin, kdy je trvalý nedostatek dostupných bytů a též vyšší nezaměstnanost. Podle toho, jak rodina zvládá plnit funkce, popsané v předchozí kapitole, definujeme tyto čtyři typy rodin: funkční, problémovou, dysfunkční a afunkční.

- a) **Funkční rodina** – výchova a socializace dítěte probíhá optimálním způsobem, je zajištěn zdravý vývoj dítěte a jeho prospěch.
- b) **Problémová rodina** – zde se již projevují závažnější poruchy některých nebo všech funkcí, které ohrožují zdravý vývoj dítěte. Rodina sama není vždy schopna tyto problémy odstranit a musí využívat případné jednorázové či krátkodobé pomoci zvenčí.
- c) **Dysfunkční rodina** – v rodině se již vyskytují vážné a dlouhodobé poruchy některých nebo všech funkcí, které rodinu poškozují jako celek a zvláště ohrožují prospěch a vývoj dítěte. V této rodině je nutno učinit řadu opatření zvenčí. Zde často nastává dilema spojené s otázkou, do jaké míry podporovat takovou rodinu ve výchově a od kdy dítěti zajistit náhradní rodinnou péči.
- d) **Afunkční rodina** – poruchy v rámci afunkční rodiny jsou již tak velkého rázu, že přestává plnit své základní úkoly a dítěti tak velmi škodí. Dochází zde často k týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte. Je na místě urychleně dítě z rodiny odebrat a umístit do ochranné péče. (Procházka, 2012, str. 112–113)

Rodina hraje, bezpochyby, velkou roli při formování charakteru dítěte. Aby si dítě osvojilo hodnoty a postoje, potřebuje rodinu, která ho navede, tím správným směrem. Stejně jako si může dítě osvojit postoje společensky přijatelné a obecně platící za správné, může si v nefunkční rodině zvnitřnit postoje a hodnoty, které jsou ve společnosti brány jako nežádoucí.

Starší členové rodiny by měli být vzorem pro ty mladší. Měli jim jít pozitivním příkladem. Otec by měl pro své děti být vzorem mužství. Měl by například dětem ukázat, jak se má muž správně chovat k ženě, že se nemá lhát a že by měl nést každý člověk následky za své činy a stavět se k životním překážkám čelem. Pro dívky bývá otec prvním mužským partnerem a pro chlapce vzorem, který bude v budoucnu kopírovat. Stejně tak bude pro dívku vzorem, který bude kopírovat, matka. Rodiče mohou poskytnout dětem skvěle připravenou přednášku o tom co je dobré a co špatné, ale pokud dítě uvidí, že oni sami se tímto neřídí a chovají se k sobě jinak, než jim vysvětlují, jejich slova se minou účinkem. (Švábová, 2010, str. 21)

5 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

Cílem práce bylo s oporou o odbornou literaturu popsat a analyzovat životní vzory v kontextu adolescence, kterou jsme vymezili z hlediska věku či tělesného a duševního vývoje, a zjistit, jaké jsou životní vzory klientů v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež.

Výzkumný problém byl formulován následovně: volba životního vzoru u klientů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež.

Hlavní výzkumná otázka zněla: Jaké životní vzory mají klienti NZDM?

Pro tuto práci byl zvolen kvalitativní typ výzkumu. Dle Hendla (2005) je v možnostech kvalitativního badatele zvolit si na začátku téma a vytyčit základní výzkumné otázky. Výhodou je možnost jejich přeměňování a doplňování v průběhu trvání projektu. Výhodou kvalitativního výzkumu je skutečnost, že analýza i sběr dat probíhají kontinuálně, za přezkoumávání závěrů a ověřování validity výsledků.

Jako metoda sběru dat byl použit polostrukturovaný rozhovor, který se zakládá na myšlence, že názory a představy dotazovaných budou lépe vyjádřené ve spíše volnějším rozhovorech než ve standardizovaném rozhovoru nebo dotazníku.

Data získaná z rozhovoru byla dále analyzována pomocí otevřeného kódování. Dle Švaříčka a Šed'ové (2007) je kódování operace, kdy jsou údaje nejprve rozebrány, konceptualizovány a následně složeny novým způsobem. Text je tedy rozbit na malé jednotky a těmto jednotkám jsou přidělena označení. S těmito fragmenty textu pak výzkumník dále pracuje.

5.1 Charakteristika zařízení, kde byl proveden výzkum

Z důvodu etických nároků výzkumu, není přesně charakterizováno zařízení, kde výzkum probíhal stejně, jako nejsou uvedeny žádné identifikační údaje respondentů. Tímto jsme dostaly závazku ctít zákon o ochraně osobních dat a údajů.

Pracovníci pracují dle Standardů kvality sociálních služeb NZDM a Pojmosloví NZDM České asociace streetwork. V rámci zařízení se uplatňuje práce na poli primární a především sekundární prevence. V rámci nízkoprahovosti pracovníci v klubu pracují metodou kontaktní práce – vytváření podmínek práce s klienty.

Zařízení pracuje s klienty ve věku od 13 do 22 let, kteří zpravidla nepocházejí ze sociálně vyloučených rodin. Klienti většinou tráví svůj čas na území městské části, kde se klub nachází a jsou ohroženi rizikovým chováním svým, nebo svého okolí. Jde o rizika převážně v těchto oblastech: konfliktní vztahy (ve škole, s vrstevníky, s rodiči), užívání návykových látek (tabák, alkohol, konopné drogy), životní styl související s dospíváním (nuda, hledání sebe sama, život v partě, sexuální život)

V prostorách zařízení je dostupný stolní fotbal, pódium, kde si mohou klienti vyzkoušet hru na hudební nástroje, počítač sloužící klientům například při hledání práce či vyhledávání informací důležitých pro studium. Dále se zde nachází kontaktní místnost, která je pro práci pracovníků NZDM nezbytná.

5.2 Charakteristika respondentů

Pro potřeby výzkumu jsem vybrala šest respondentů, čtyři chlapce a dvě dívky. Ve všech případech mám s respondenty osobní zkušenost v rovině klient-pracovník, takže jsem vybrala ty, u nichž jsem předpokládala, že mi poskytnou co nejvíce informací a co největší vhled do problematiky, kterou se v této práci zabývám. Jelikož jsem si vědoma citlivosti některých otázek, které jsem jim podkládala, budu ctít princip anonymity a klienty budu tedy označovat jako respondent 1 – 6.

Respondent 1:

Respondentem číslo jedna je dívka ve věku 17 let, která je studentkou druhého ročníku střední školy, konkrétně obchodní akademie, kde studuje obor cestovní ruch. Ve svém volném čase se chodí hlavně bavit nebo ho tráví s kamarádkami v prostorách NZDM. Má rodiče oba ve věku 38 let, z nichž otec je živnostníkem a matka prodává oblečení. Sourozence nemá. S rodiči už moc volného času netráví. Dříve jezdili na chatu, ale to jí v určitém věku přestalo bavit. Nyní, když už někam jedou, tak hlavně na hory. Sama tvrdí, že má s rodiči vynikající vztah, ale přes týden na ni nemají moc času, takže se doma moc nevidí.

Respondent 2:

Respondentem číslo dvě je chlapec ve věku 16 let, který chodí do druhého ročníku střední školy automobilní a informatiky. Svůj volný čas tráví hlavně tím, že se svými přáteli chodí ven. Jeho matce je 35 let a je na mateřské dovolené. Otec již nežije. Má dvě sestry. Mladší sestře jsou 2 roky a té starší je 17 let. Starší sestra se učí na kadeřnici. Jako rodina spolu volný čas vůbec netráví. Dříve jezdili na výlety, ale to už ho tolik nebaví.

Respondent 3:

Respondent číslo tři je chlapec ve věku 14 let, který navštěvuje 8. ročník základní školy. Ve svém volném čase hraje fotbal a hodně ho baví jojo. V současnosti se však nejvíce zaobírá školou, jelikož bude brzy dělat přijímací zkoušky na střední školu. A o víkendech jezdí s rodinou na chalupu, což sám označuje jako svůj koníček, jelikož ji jednou převezme, tak již teď pracuje na jejím zkrášlování. Má otce, kterému je 59 let a dělá administrativní úkony pro dopravní firmu svého bratra, respondentova strýce. Dříve byl šéfem vlastní dopravní firmy. Matka respondenta se živí jako uklízečka, což on vidí jako pro ni ideální práci, jelikož ji označuje za „drbnu“. Matce je 50 let. Respondent má nevlastní sestru, kterou jeho otec adoptoval v minulém manželství. Se sestrou nevychází a sdělil mi, že je podle jeho názoru zlá, protože prý plánuje opustit své potomky. Dále má dotazovaný tři bratry, se kterými má mnohem vřelejší vztah. Prvnímu bratrovi je 21 let, druhému je 27 let pracuje v IT službách a třetímu bratrovi je 30 let a vystudoval obchodní akademii, ale nevěnuje se tomu, jelikož ho zaujala práce se dřevem, které se v současné době věnuje jako dřevorubec a prodejce dřeva. Respondent tráví se svými bratry hodně volného času. Jezdí spolu na již zmíněnou chalupu nebo se potkávají v Praze. Životním snem respondenta je stát se natolik úspěšným, že bude moci koupit velký dům, kde bude žít se svou matkou a otcem.

Respondent 4:

Dalším respondentem je dívka ve věku 17 let, která studuje druhým rokem obchodní akademii, obor ekonomika podnikání. Ve svém volném čase jezdí na longboardu, hraje fotbal nebo kreslí. Její matka se o ni odmítla starat, takže ji velkou část života vychovává děda. Tomu je 63 let, dříve byl živnostníkem, ale teď se chystá na odchod do důchodu. Dívka je jedináček. Se svým dědou tráví hodně společného času. Krásně mezi nimi funguje dělba práce, ona vaří a on dělá cokoliv je potřeba. Občas spolu jezdí na chatu nebo na návštěvy ke kamarádkám.

Respondent 5:

Pátým respondentem je chlapec ve věku 15 let, který chodí do 9. ročníku základní školy. Ve volném čase hodně sportuje. Hlavně se jedná o rugby, fotbal a atletiku. Také velmi rád ve volném čase chodí ven s přáteli. Respondent má matku, které je 51 let a živí se jako účetní v jednom českém rádiu. Svého otce nezná. Dále má tři bratry, z nichž prvním je 30 let. U druhých dvou bratrů si není jistý věkem ani povoláním, jelikož jsou z otcovy strany, takže se s nimi nevidá. Tráví hodně času se svou matkou, bratrem a dědou.

Respondent 6:

Posledním respondentem je muž ve věku 22 let. Momentálně si na soukromé střední škole dodělává poslední dva roky oboru kuchař/číšník. Volný čas tráví tím, že píše rapové texty, chodí ven s přítelkyní nebo se baví s kamarády v prostorách NZDM. S matkou se moc nestýká, takže si není jistý jejím věkem nebo povoláním. Jeho otec byl lešenář a vlastnil firmu, kterou ovšem nedávno prodal. V současné době zaučuje nové dělníky na stavbě. Z respondentova pohledu je skvělé, že využívá svoje zkušenosti a přitom nemusí svou práci manuálně vykonávat. Jeho otci je 46 let. Má pět sourozenců, ale vidá se pouze s mladší sestrou, které je 20 let a s malým bráškou, kterému je 10 let. Jako rodina však spolu její členové netráví mnoho času, což cítí respondent jako velký problém a je mu to líto. Jeho životním cílem je dělat něco, co ho bude bavit a naplňovat.

5.3 Analýza dat

Kategorie 1 – Reprezentace životního vzoru jako obecné úvahy

- Můj životní cíl
- Nějaký člověk...
- Člověk, ke kterému máme ohled
- Člověk, kterého bereme vážně
- Nějaká osoba
- Někdo, kdo jde příkladem
- Ten, kdo se ukazuje v dobré světle
- Ten, od koho si bereme ponaučení

Respondentka 1 chápe obecně životní vzor jako životní cíl. Na otázku, zda má svůj životní vzor zprvu odpovídá, že nikoli: „... *vůbec. Ne, to jako já jsem sama sebou, takže já nějak...*“ Doplnujícím dotazem jsme zjistili, že dívka může za svůj životní vzor považovat někoho, koho si může vážit. Nejdříve téma zobecnila, poté konkretizovala: „*Jako vážím si lidí celkově, který jsou upřímný.*“

Respondent 2 vnímá obecně pojem vzor takto: „... *nějakej člověk, ke kterému máme ohled, kterýho bereme vážně.*“

Respondent 4 vnímá pojem vzor jako pozitivní příklad pro ostatní jako někoho, kdo: „... *se ukazuje v dobrým světle, aby ten druhý si z něho vzal ponaučení.*“

Kategorie 2 – Rodiče a blízcí rodinní členové jako životní vzory

- Máma
- Táta
- Brácha
- Děda

Jako odpověď na otázku, koho by respondenti označili za svůj vzor, jsme se v pěti případech ze šesti setkali s tím, že respondenti označili někoho ze své blízké rodiny.

Respondent 2 dokonce za vzor označil svoji rodinu jako celek. Na otázku, koho by označil za vzor odpovídá: „... *Ty jo... asi rodinu. Celou.*“ Je to situace velmi podobná tomu, kdy respondent 3, který nejprve zmínil svého otce, v zápětí přidal bratra a během našeho rozhovoru zmínil jako vzor i svoji matku.

Respondentka 4 odpovídá bez zaváhání, že jejím vzorem je děda. Respondent 5 se po kratším zamyšlení doptává: „... *a může to být víc lidí?*“ Po kladné odpovědi zmiňuje na prvním místě svoji matku. Podobně, nejistě odpovídá i respondent 5, který nejprve označuje za vzory osoby z populární scény, následně však během rozhovoru zmiňuje otce.

Kategorie 3 – Přátelé a vrstevníci jako životní vzory

- Kamarádka

Respondentka 1 jako jediná uvádí jako vzor svou kamarádku. Poté, co charakterizuje životní vzor jako upřímné lidi obecně, uvádí, že: „... *a to je třeba ta kamarádka moje. Takže jako tý si vážim opravdu nejvíc jako. Protože je upřímná, komunikativní.*“

Kategorie 4 – Sportovní vzory

- Ronaldo

Respondent 5 rozdělil své vzory na člena rodiny a na svého oblíbeného sportovce. Když jsme se ptali na otázku, komu by se chtěl podobat, odpovídá: „... *Ronaldo, rychlostí a takovýma těma fotbalovýma.. no prostě ve fotbale.*“

Kategorie 5 – Životní vzory – interpreti

- Rest
- DJ Fate

Na otázku ohledně vzoru respondent 6 odpovídá: „... *asi Rest a DJ Fate, jako kdybych to bral jako z českýho hip hopu ohledně muziky.*“ Před tím, než označil za vzor svého otce, zamýšlel se nad vzorem jako nad někým, kdo uspěl v oblasti, které se respondent sám věnuje. V tomto případě šlo o interprety rapové hudby.

Kategorie 6 – Sociální zdatnost aneb umí komunikovat a je na ně spolehnutí

- Komunikace – problémy se řeší v klidu
- Upřímná
- Komunikativní
- Zájem o globální problémy
- Vypráví příběh
- Pomáhá druhým
- Dává rady
- Nekašle na druhé
- Umí se chovat
- Je štědrý
- Je hodný
- Má dobrý charakter
- Je diskrétní
- Je obětavý
- Je chápavý
- Zodpovědný
- Spolehlivý
- Citlivý
- Všestranný

Na téma komunikace a sociální zdatnosti jsme v průběhu našich rozhovorů narazili velmi často. Je tedy zřejmé, že je to pro klienty NZDM velmi důležitým aspektem hodnocení lidí z jejich okolí, jako životních vzorů.

Jak už bylo uvedeno v kategorii 1, respondentka 1 uvádí že: „... *vážím si lidí celkově, který jsou upřímný. A to je třeba ta kamarádka moje. Takže jako ty si vážím opravdu nejvíc jako. Protože je upřímná, komunikativní.* Jako stěžejní prvek při výběru životního vzoru vidí komunikaci v rámci rodiny i respondent 2 a pro doplnění uvádí, že je dobré, že doma dokážou řešit problémy v klidu.

Dále se již ve výpovědích klientů objevovalo hlavně téma sociální zdatnosti, obětavosti či dobrého charakteru obecně.

Respondent 3 by se chtěl podobat svému bratrovi, na otázku v čem řekl: „... *jakej je a co vlastně jakoby umí a dokáže. Jak je všestranej. Jakože, když po něm někdo něco chce, tak to udělá.*“ Dále pokračuje výčtem vlastností, ve kterých by se chtěl podobat svému otci: „... *jak prostě nás dokáže uživit jako i s mámou. Jako jak to všechno dokážou udělat, aby nás uživili.*“

Respondentka 4 uvádí, že si váží svého dědy, jelikož: „... *celej život zasvětil druhejm pomáhá, prostě. Jako hlavně druhejm a mě se to líbí, že se prostě nevykašlal na druhý a pomáhá a radí.*“ Doplnujícím dotazem jsme zjistili, že si respondentka váží konkrétních vlastností, jako jsou obětavost, pochopení a také diskrétnost.

Respondent 5 označuje kladné vlastnosti svojí matky nejprve souhrnným pojmem *její chování*. Poté, co jsme pokračovali v rozhovoru, vymezil její klady konkrétněji, a ta takto: „... *prostě se na tebe nevykašle, pomůže, taky je hodná na všechny.*“

Je zřejmé, že si respondent 6 na svém otci váží hlavně obětavosti a ochoty. výčet jeho kladných vlastností shrnuje takto: „... *on vlastně od mejš čtrnácti, patnácti se o mě postaral, i když nemusel...*“ Dále bychom mohli hovořit o ocenění nelhostejnosti v případě respondenta 6, který za své vzory označil i rapové interprety. Váží si toho, že: „...*voni vyprávěj o sobě nějakěj příběh, ale nepletou tam žádný ego.*“ Dále v souvislosti s nimi uvádí že: „...*se zajímaj spíš o globální problémy a to se mi víc líbí. Třeba aby lidi začali přemýšlet na tim, proč to tak je, proč ty věci tak jsou a jak dlouho budou trvat.*“

Kategorie 7 – Vyjádření ocenění

- Optimismus
- Bere vše s nadhledem
- Rychlost
- Chování
- Povaha

V rámci této kategorie zjistíme, čeho si respondenti na svých vzorech nejvíce cení. Během všech rozhovorů ocenili vlastnosti svých vzorů respondent 3 a respondent 5.

Respondent 3 oceňuje na svém bratrovi nejvíce povahu a jeho chování obecně. Sám to shrnuje slovním spojením: „...*to, jakej je.*“

Respondent 5 nejprve hovoří o své matce, u které oceňuje: „...*optimismus a všechno že bere s nadhledem.*“ Dále se vyjadřuje ke svému vzoru z oblasti populárních osobností, konkrétně sportu. Na fotbalovém hráči Ronaldovi si nejvíce cení rychlosti, se kterou se pohybuje po hřišti.

Kategorie 8 – Ocenění působení životního vzoru

- Tlačí mě do vzdělání
- Snaží se
- Dal mi rady do života
- Odraz jejího chování
- Bere mě do společnosti

Tím, že si respondenti hledají vzory v rámci své blízké rodiny, je jasné, že na ně tyto vzory velmi silně působí a ovlivňují tak jejich konání. Je velmi příjemným zjištěním, že respondenti tento vliv vnímají vesměs pozitivně.

Respondentka 1 uvádí jako vzor svou kamarádku a přiznává, že ji v životě velmi ovlivňuje. Po výzvě, aby nám sdělila jak přesně ji kamarádka ovlivňuje, uvádí: „*Snaží se mě teda brát hodně mezi lidi, abych teda poznávala nové lidi.*“

Bratr respondenta 3 se velmi zajímá o jeho budoucí život. To je znát i na tom, že mu záleží na tom, aby dokončil školu a měl slušné vzdělání. Sám respondent 3 popisuje to, čeho si na bratrovi cení takto: „*... jak mě tlačí do toho vzdělání a jak se snaží prostě. Je to můj vzor.*“

Respondentka 4 je ve svém životě ovlivňována svým dědou, na kterém nejvíce oceňuje to, že jí dává spoustu dobrých rad do života.

Respondent 5 vnímá, jak na něj jeho matka působí svým chováním. Tedy ovlivňuje jej, jak sám řekl: „*...to, jak se chová.*“

Kategorie 9 – Subjektivně vnímaná tendence imitovat dílčí aspekty zvoleného vzoru

- Chci hrát fotbal jako můj vzor
- Využiju rady do života
- Začal jsem přemýšlet nad tím, co chci dělat v muzice

„*Člověk se učí mnoha věcem ztotožňováním se se vzory, má tendenci napodobovat chování ostatních – a tedy, tento typ patří do skupiny zástupného učení, protože probíhá na základě toho, co je pouze pozorováno a ne samo prožito.*“ (Hanzlovský, 2011)

Jak už bylo zmíněno v předchozí kategorii, respondentka 4 si váží toho, že jí děda dává rady do života. Jelikož s ním žije od malička, bere si rady k srdci a plánuje se jimi v budoucnu řídit.

Respondent 5 plánuje stát se slavným fotbalistou jako je jeho vzor Ronaldo. Sám to komentuje takto: „*prostě chci hrát jako on!*“

Ptali jsme se respondenta 6, jak ho jeho vzory v životě nejvíce ovlivnily. Na otázku odpovídá takto: „ *vlastně já jsem začal přemýšlet nad tím, co chci dělat v muzice. Jestli je to jakoby jenom sdělovat svoje problémy a nebo lidi upozornit na něco, co se děje a co přehlížejí a co by neměli přehlížet, protože se to vlastně dotýká třeba nás všech.* “

Kategorie 10 – Negativní aspekty životního vzoru

- Často se naštvě z ničeho nic
- Přepne, když je vypjatá atmosféra
- Je tvrdohlavý
- Dokáže vybouchnout
- Dokáže být nepříjemná
- Někdy je smutný a pak se to přenáší na nás
- Neumí si vybrat dobrou přítelkyni
- Snaží se přizpůsobit, když je zamilovaný
- Je žárlivá

Součástí výzkumu byla i otázka na negativní vlastnosti životních vzorů respondentů. Otázku jsme zapojili do rozhovorů schválně. Jejím účelem bylo zjistit, do jaké míry si respondenti svůj vzor idealizují a zda si uvědomují, že tito lidé, i když jsou jejich životními vzory, jsou pořád jenom lidé a mají právo na své nedokonalosti, a tedy i na negativní vlastnosti.

Respondentka 1 je ovlivňována svou kamarádkou, která ovšem špatně nese situace, kdy například respondentku někam přivede, seznámí ji se svými přáteli, a ona se s nimi spřátelí více, než by kamarádka chtěla. Respondentka se k těmto situacím vyjadřuje takto: „...*je žárlivá.* “

Respondent 3 vnímá jako negativní vlastnost své matky její výbušnost, tu popisuje slovy: „...*moje máma dokáže vybouchnout. Jakože někdy dokáže být nepříjemná.* “ Stejně vnímá negativní vlastnosti svých vzorů i respondent 5, který o své matce říká: „...*máma se často úplně naštvě z ničeho nic.* “ Stejnou negativní vlastnost má i další vzor respondenta 5. O svém fotbalovém idolu prohlašuje: „...*a Ronaldo taky, že prostě, když je taková ta vypjatá atmosféra, tak prostě přepne.* “

Respondent 3 se zmiňuje i o negativní vlastnosti svého otce. U něj negativně vnímá hlavně to, že má schopnost přenášet svou špatnou náladu na lidi kolem sebe. Doslova říká, že: „...*je někdy tak jako smutnej, že to jako všechny ovlivní, prostě.* “ Jako negativní vlastnost svého bratra udává to, že není schopen si najít přítelkyni, která by pro něj byla vhodnou manželkou a matkou jeho dětí. Respondent sám toto popisuje jako: „...*snaží se jí ve všem přizpůsobit. Prostě nevybírání si stálého partnera.* “

Respondentce 4 na jejím dědečkovi vadí, že je moc tvrdohlavý.

5.4 Diskuse

Zde bych ráda nastínila srovnání některých zajímavých výstupů, které vzešly z empirického šetření s teoretickými odbornými poznatky.

V rámci našeho výzkumu jsme zjistili, že klienti NZDM mají vzory, a to v pěti případech ze šesti, z okruhu své nejbližší rodiny. Respondenti nejčastěji za vzor uvedli matku a otce. V jednom případě respondent uvedl bratra a jedna respondentka uvedla svého prarodiče, konkrétně dědu. Jako vzory mimo okruh rodiny uvedli respondenti kamarádka, známého fotbalistu a dva interprety z okruhu rapové hudby.

Respondenti si na svých vzorech váží toho, že dokážou zdravě komunikovat, obětují se pro ostatní, tak, že pro ně udělají něco, co by normálně dělat nemuseli. Dále si cení toho, že jsou jejich vzory štedří, optimističtí, chápaví, spolehliví či se zajímají o globální problémy nebo umí dobře poradit.

Klienti NZDM chápou, že každý člověk, byť je pro někoho vzorem, má i své negativní vlastnosti. Nejvíce jim na jejich vzorech vadí, že jsou výbušní, tvrdohlaví a dokážou být nepříjemní.

Slaninová se Stašovou o současné mladé generaci píšou: *„Současná mladá generace vyrůstající v postmoderní společnosti je neustále konfrontována s působením mediálních informací a obsahů. Mediální aktivity současných dětí a mládeže narůstají na významu a stávají se běžnou součástí každodenní socializace všech věkových kategorií. Socializace v období dětství a mládí pak probíhá významným způsobem cestou identifikace se vzory, které jsou předkládány také prostřednictvím médií.“* (Slaninová, Stašová, 2010, str. 72)

V rámci jejich výzkumného šetření bylo zjištěno, že 47% studentů střední školy upřednostňuje mediální vzory před vzory v rodině. Tato skutečnost se nám během našeho výzkumu v NZDM nepotvrdila, což lze přisoudit tomu, že klienti využívající služeb NZDM mají odlišnou životní zkušenost.

Podle studie již zmíněné, autorů Yuena, Cheunga a Wonga, (2013) uveřejněné v časopise *Asian Journal of Social Psychology*, mladí lidé nejvíce dají na populární osobnosti známé z médií. V souvislosti se vzory mluví o glorifikaci či idealizaci mladými lidmi. Podle našeho výzkumu to však pro klienty NZDM neplatí.

V odborné literatuře se většinou uvádí, že děti si za vzory vybírají své rodiče jen do určitého věku, následně si vybírají vzory z oblasti populární scény. V rámci našeho výzkumu se ukázalo, že dnešní adolescenti, klienti nízkoprahových zařízení pro děti a mládež, vybírají vzory z kruhu blízké rodiny i v pokročilejším věku.

Jako velmi zajímavý shledáváme fakt, že ačkoliv je obecným předpokladem, že klienti nízkoprahových zařízení pro děti a mládež mívají problémy v rodinných vztazích, výzkum ukázal si respondenti hledají vzory ve své blízké rodině. Přisuzujeme to idealizaci rodičů, z pohledu jejich dětí, kteří bývají časově vytíženi a netráví společně s klienty tolik času.

Závěr

Úkolem práce bylo zjistit, jaké životní vzory mají klienti nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. Přestože se postupem času tento druh sociální služby stále více dostává do povědomí odborné i laické veřejnosti, stále nenalezneme k tomuto tématu mnoho odborných zdrojů.

První kapitola této práce se věnuje adolescentům. Zde se nevyhneme teoretickému vymezení samotného pojmu, tělesného a duševního vývoje a v neposlední řadě utváření identity v adolescenci.

Druhá kapitola se zabývá životními vzory. Nalezneme zde opět teoretické vymezení pojmu životní vzor a výčet funkcí vzorů a podkapitolu o identifikaci se vzorem.

Další kapitola se věnuje samotným nízkoprahovým zařízením pro děti a mládež. Najdeme zde nejen vymezení těchto zařízení z hlediska zákona, ale cíle, cílovou skupinu a realizaci služby jako takové.

Poslední kapitola je o rodině, její funkci a problémech současné rodiny. Tato kapitola byla do práce zařazena z toho důvodu, že pro mladého člověka bývá rodina jediným útočištěm. A pokud se budeme zabývat klienty nízkoprahových služeb, musíme se o rodině zmínit, jelikož má v životě uživatelů často specifické místo.

Naše práce je důkazem, že klienti nízkoprahových služeb pro děti a mládež vzory mají. Dokonce vzory vidí ve svém nejbližším okolí. Jsou hlavně členové naší rodiny, s kým se dennodenně setkáváme a učíme se od nich, přejímáme vzorce jejich chování a je přinejmenším zajímavým zjištěním, že to tak vnímají právě ti dospívající, kteří potřebují využívat určitý druh sociální služby, jelikož jejich nejbližší rodina nedokáže plnit některou ze svých funkcí.

Existence vzorů je bezpochyby důležitá, formuje postoj mladých lidí v životě, ukazuje jim, jako cestou se vydat, čeho všeho mohou dosáhnout, když budou chtít, díky své pílí a cílevědomosti.

Limitem našeho výzkumného šetření byl bezesporu nízký počet respondentů, zároveň se na začátku ukázalo do jisté míry jako limitující téma samotné – respondenti si sami pro sebe zprvu museli ujasnit, co pro ně znamená termín životní vzor. Zpětně doznáváme, že bylo možno více

do hloubky zkoumat oblast motivace výběru životního vzoru. Otázkou zůstává, jak by vypadala výtěžnost dat, kdybychom s odstupem například měsíce k tématu s danými klienty NZDM vrátili. Přes uvedené limity považujeme naše skromná zjištění za přínosné a možný „odrazový můstek“ pro další výzkumné směřování – například směrem k motivaci, restrospektivě do dětství a volby vzoru v tomto období.

Naše práce může být užitečná pro pomáhající profese – například pracovníky NZDM, pedagogy, v jistém slova smyslu i pro učitele. Doufáme i v možnost nahlédnutí badatelů v této oblasti do našeho textu.

Přes patrnou skromnost co do kvantity a uvedených limitů považujeme cíl naší práce za splněný.

LITERATURA

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009, 774 s. ISBN 978-807-3675-691.

Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

KLÍMA, Petr. Práce s neorganizovanými dětmi a mládeží a její nízkoprahové souvislosti. *Éthum: bulletin pro sociální prevenci a sociální pedagogiku*. Praha: Éthum, 2003, č. 39.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 1. Editor Ivan Slaměník. Praha: Portál, 2008, 215 s. Psyché (Grada). ISBN 978-807-3673-833.

MACEK, Petr. *Adolescence*. 2., upr. vyd. Praha: Portál, 2003, 141 s. ISBN 80-717-8747-7.

PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Vyd. 1. Editor Ivan Slaměník. Praha: Grada, 2012, 203 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4734-705.

ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 2., přeprac. vyd., v Portálu 1. Praha: Portál, 2004, 390 s. ISBN 80-717-8829-5.

ŘIHÁČEK, Tomáš, Ivo ČERMÁK a Roman HYTYCH. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2013, 190 s. ISBN 978-802-1063-822.

ŠVÁBOVÁ, Hana. *Pozitivní vzory ve výchově dětí na 1. stupni základní školy*. Brno, 2010. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce Radek Pospíšil.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

TAXOVÁ, Jiřina. *Pedagogicko-psychologické zvláštnosti dospívání*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987, 273 s. Knižnice psychologické literatury.

VRABEC, Norbert a Dana PETRANOVÁ. *Nové vzory mládeže v kontexte mediální komunikace*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2013. ISBN 978-80-8105-469-3.

VYMĚTAL, Štěpán. K problematice adolescence. *Info zpravodaj: magazín informačního centra o hluchotě FRPSP*. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 2002, 10., č. 2.

VÝROST, Jozef. *Sociální psychologie. 2.*, přeprac. a rozš. vyd. Editor Ivan Slaměník. Praha: Grada, 2008, 404 s. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4714-288.

INTERNETOVÉ ZDROJE

HANZLOVSKÝ, Michal. *Vliv imitačního učení na mladé lidi*. [online]. [cit. 2015-03-17].

Dostupné z: <http://www.celostnimediceina.cz/vliv-imitacniho-uceni-na-mlade-lidi.htm>

HLOUŠKOVÁ, Jiřina. *Idoly a vzory. Potřebujeme je ještě?*. In: [online]. [cit. 2015-03-12].

Dostupné z: <http://www.pmf-studovna.cz/vzory-a-idoly-potrebujeme-je-jeste/>

Oborový portál o nízkoprahových sociálních službách a zařízeních. *Pojmoslovi nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*[online]. 2006 [cit. 2015-03-12]. Dostupné z: http://www.streetwork.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=202

SLANINOVÁ, Gabriela a Leona STAŠOVÁ. Mediální vzory současných žáků a studentů. *Media4u Magazine* [online]. 2010, 7., č. 3 [cit. 2015-03-18]. Dostupné z: <http://www.media4u.cz/mm032010.pdf>

Vyhláška 505/2006, kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách. In: *sbírka zákonů*. 2006. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/11911/vyhlaska_505-2006.pdf

YUE, Xiao Dong, Chau-kiu CHEUNG a Dennis Sing Wing WONG. From glamour-oriented idolatry to achievement-oriented idolatry: A framing experiment among adolescents in Hong Kong and Shenzhen. *Asian Journal of Social Psychology*. 2010, vol. 13, issue 1, s. 1-8. DOI: 10.1111/j.1467-839X.2010.01295.x. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1467-839X.2010.01295.x>

Zákon 108/2006 o sociálních službách. In: *Sb.* 2006. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7372/108_2006_Sb.pdf